

Asiaa U 35/2022 koskevassa U-jatkokirjeessä koskien yritysvastuudirektiiviä suhtaudutaan kriittisesti erityisesti kahteen yritysvastuudirektiiviin sisältyvään siviilioikeudellista vastuuta koskevaan elementtiin. Perusteluna U-jatkokirjeessä esitetään, että *“Etenkään vahingonkorvauksen ryhmäkannetta ja todisteiden esittämisvelvollisuutta koskevia säännöksiä ei voida pitää Suomen oikeusjärjestelmän kannalta toimivina ratkaisuin, sillä ne poikkeavat meillä voimassa olevista yleissäännöksistä ja hajaannuttavat järjestelmää.”*

Kanta on peräisin oikeusministeriön lausunnosta, joka on annettu U-jatkokirjeestä käydyn EU-jaostokäsittelyn aikana. Alkuperäinen työ- ja elinkeinoministeriön laatima luonnos valtioneuvoston kannasta esitti yritysvastuudirektiivin hyväksymistä kokonaisuutensa perusteella. Oikeusministeriö kanta näitä kahta yksityiskohtaa koskien on siis kääntänyt Suomen koko kannan direktiiviä puoltavasta sitä vastustavaksi.

Seuraavassa näitä kahta kohtaa on tarkasteltu yksityiskohtaisemmin.

Todisteiden esittämisvelvollisuuden laajentaminen

Lausunnossaan EU8 kilpailukykyjaostolle oikeusministeriö on esittänyt yritysvastuudirektiivin neuvottelutuloksen hylkäämistä direktiivin todisteiden esittämisvelvollisuuden eli niin sanotun editiovaatimuksen laajentamista koskevan kohdan perusteella. Todisteiden esittämisvelvollisuuden laajuus on poliittinen päätös eikä oikeusministeriö ole lausunnossaan esittänyt asiaperusteita todisteiden esittämisvelvollisuuden laajentamisen vastustamiselle. Mitään painavia asiaperusteita ei esitetä myöskään U-jatkokirjeessä.

Suomessa editiovaatimukseen liittyviä ehtoja on käsitelty voimassa olevassa lainsäädännössä varsin suppeasti. Yritysvastuudirektiivin kannalta olennainen editiovaatimuksen yksilöimisedellytys on rinnastettu oikeudenkäymiskaaren 5 luvun 20 §:n 2 momenttiin: *“Asianosaisen on lisäksi vastapuolen pyynnöstä ilmoitettava, onko hänen hallussaan sellainen vastapuolen riittävästi yksilöimä kirjallinen todiste tai esine, jolla voi olla merkitystä asiassa”*. U-jatkokirjeessä viitattu tiukka vaatimus asiakirjojen yksilöinnistä on syntynyt oikeuskäytännössä.

Yritysvastuudirektiivi perustuu huolellisuusprosessiin, jonka laiminlyömisestä perusteella uhri voisi saada oikeusteitse korvauksia aiheutuneista vahingoista. Koska huolellisuusprosessi on yrityksen sisäinen prosessi, on selvää, että suomalaisissa tuomioistuimissa käytännöksi muodostunut asiakirjojen tarkkaan yksilöintiin perustuva editiovaatimus voisi muodostua oikeustilanteissa ongelmaksi: uhri ei voi tietää missä kaikissa yrityksen asiakirjoissa, tai missä konsernin osassa, huolellisuusprosessia on kanteen kohteena olevassa tapauksessa käsitelty. On myös mahdollista, että kanteen kohteena olevaa tapausta ei ole käsitelty missään yrityksen asiakirjoissa, mikä olisi osoitus huolellisuusprosessin laiminlyönnistä. Euroopan perusoikeusvirasto FRA onkin suositellut Euroopan unionia laajentamaan uhrien tiedonsaantioikeutta siten, että oikeus voisi myöntää asianosaiselle tiedonsaantioikeuden

esimerkiksi vahingonkorvausvaateen perustelemisen kannalta olennaisiin yrityksen asiakirjoihin¹.

U-jatkokirjeen luonnoksessa yritysvastuudirektiivin todisteiden esittämisvelvollisuutta kuvataan seuraavalla tavalla (alleiviivaukset Finnwatchin):

“Jos kantaja esittää sellaisen perustelun ja kohtuullisesti saatavilla olevat todisteet, jotka tukevat vahingonkorvausvaatimuksen uskottavuutta, tuomioistuimet voisivat määrätä, että yhtiö julkistaa määräysvallassaan olevat lisätodisteet kansallisen prosessioikeuden mukaisesti. Kansallisten tuomioistuinten olisi rajoitettava pyydettyjen todisteiden julkistaminen siihen, mikä on tarpeen ja oikeasuhteista mahdollisen vahingonkorvausvaatimuksen tai vahingonkorvausvaatimuksen tueksi. Todisteiden julkistamisen tai säilyttämisen kohtuullisuutta harkitessaan kansallisten tuomioistuinten olisi otettava huomioon muun ohella julkistamisen laajuus ja kustannukset sekä kaikkien osapuolten etu, mukaan lukien tarve estää sellaisten yksilöimättömien tietojen etsintä, jotka todennäköisesti eivät ole merkityksellisiä asianosaisille oikeudenkäynnissä.”

Direktiivissä esitetään siis edelleen merkittävässä määrin erilaisia rajoituksia todisteiden esittämisvelvollisuudelle, minkä lisäksi se viittaa kansallisen prosessioikeuden mukaisuuteen. (Lisäksi on syytä huomauttaa, että direktiivissä sanasta “julkistaa” käytetään englanniksi sanaa “disclose”, mikä ei välttämättä tarkoita yleisöjulkisuutta.)

Suomen oikeusjärjestelmän todisteiden esittämisvelvollisuutta koskevat käytännöt eivät ole sellaisia, ettei niitä voitaisi poliittisella päätöksellä muuttaa. Suomessa editio-oikeuden laajentamista on käsitelty viime vuosina muun muassa tekoälyvastuudirektiiviä koskevassa U-kirjeessä², jossa laajentaminen koski pre-trial discovery -menettelyä. Pre-trial discovery -menettely tarjoaisi vahinkoa kärsineelle mahdollisuuden vaatia mahdollisia todisteita nähtäväksi nykyistä laajemmin jo ennen oikeudenkäynnin vireillepanoa. Suomen kannassa ko. direktiiviin todetaan, että huomattavasti yritysvastuudirektiivin todisteiden esittämisvelvollisuutta laajempi jo ennen varsinaista oikeudenkäyntiä sovellettava pre-trial discovery -menettely olisi hyväksyttävissä ja oikeusministeriön eduskunnan lakivaliokunnalle³ toimittaman selvityksen mukaan myös säädettävissä. Yritysvastuudirektiivin neuvottelutuloksen hylkäämisen esittäminen huomattavasti vähemmän disruptiivisen kirjauksen vuoksi vaikuttaa suhteettomalta.

Joukkokanneoikeuden laajentaminen

Oikeusministeriö on asettunut vastustamaan myös joukkokanneoikeuden laajentamista. Vastustukselle ei esitetä juridisia perusteita. Joukkokanneoikeuden laajuus on poliittinen

¹ “The EU should facilitate the development of clear minimum standards on disclosing information by companies. To ensure the application of the jurisprudential principle of equality of arms, companies should have an obligation, in any dispute against them, to disclose all their documents that relate to the incident, in order to ensure that anyone affected can access information that is necessary to establish a claim.”

<https://fra.europa.eu/en/publication/2020/business-human-rights-remedies#publication-tab-2>

² https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kirjelma/Sivut/U_82+2022.aspx

³ https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/LaVL_30+2022.aspx

päätös eikä kanneoikeuden laajentamiselle ole oikeudellisia esteitä. Kuten U-jatkokirjeessä todetaan: Suomessa joukkokanneoikeus on jo käytössä kuluttaja-asioissa.

Euroopan perusoikeusvirasto FRA on suositellut joukkokanneoikeuden mahdollistamista yritysten aiheuttamien ihmisoikeusloukkausten uhreille⁴. Perusoikeusviraston mukaan ihmisoikeusjärjestöjen ja muiden yleistä etua ajavien toimijoiden tulee voida omissa nimissään ajaa uhrien oikeuksia oikeudessa.

Joukkokanneoikeuden laajentaminen yritysvastuudirektiivissä on perusteltua, sillä yritysten huolellisuusprosessinsa laiminlyönnillä aiheuttamat ihmisoikeusloukkaukset koskevat tyypillisesti useita ihmisiä. Esimerkiksi siirtotyöntekijöiden pakkotyötä koskevassa kanteessa olisi uhrien oikeussuojan kannalta varsin hankalaa tai mahdotonta, jos eri maista peräisin olevilta tai kotimaahansa mahdollisesti jo palanneilta uhreilta tulisi jokaiselta erikseen kerätä suostumus ennen kanteen nostamista.

Myös tämä direktiivin kirjaus on siis paitsi perusteltu direktiivin tarkoituksen toteuttamiseksi myös Euroopan perusoikeusviraston suosituksen mukainen.

⁴ “Persons affected by the company’s actions should be automatically eligible to join a claim unless they specifically choose not to be (‘opt-out’), avoiding cumbersome and complex preceding registration procedures. The EU and Member States should ensure that legislation providing for representative action on behalf of persons affected by the actions of a business allows for legal standing of civil society organisations acting in the public interest, as well as statutory human rights organisations, such as national human rights institutions, Ombuds institutions or equality bodies.”
<https://fra.europa.eu/en/publication/2020/business-human-rights-remedies#publication-tab-2>